

perhibuit Verbo Dei et testimonium Jesu Christi: Confirmatur etiam ratione, quia alias hæ voces *Verbum* et *Filius* essent synonymæ: quod falsum est, quia diversas important habitudines.

10. Ad primum testimonium Athanasius, oratione in illud dictum *Deum de Deo*, concedit, ibi esse sermonem de Verbo divino et negat consequentiam. Quia interdum in Scriptura sit repetitio ejusdem personæ per proprium ejus nomen, ut 1. Corinth. 1: *Expectantes beatam spem et adventum Domini nostri Jesu Christi, qui et confirmabit vos inculpabiles usque in diem Domini nostri Jesu Christi*, quam expositionem late etiam prosequitur in libro contra Samosatos. Et confirmatur, quia statim de eodem Christo ibi jungitur, *Hic est omnium Dominus*. Secundo vero responderi potest, ibi non esse sermonem de Verbo Divino, sed de verbo evangelico, quod Deus annuntiari voluit hominibus per Jesum Christum. Ita Theophylactus, et significanter etiam Glossa, Carthusius, et Cajetanus.

11. In secundo autem testimonio, quamvis Basilius, libro de Spiritu sancto, cap. 11, per *Verbum* ibi Spiritum sanctum intelligat, tamen et improprie utitur illa voce, et expositio necessaria non est. Nam si per *Verbum* ibi Verbum divinum intelligamus, intransitive exponendum est *Verbum virtutis suæ*, id est, quod est virtus sua, ut voluit ibi D. Thomas, lect. 2. Probabilius autem videtur ibi *Verbum* non pro Filio, sed pro imperio sumptum esse, nam illo Verbo dixit, et *facta sunt* et eodem *omnia continent*. Unde ibi non est vox λογος, sed ρημα, quæ sermonem significat, non divinam personam. Atque ita exponunt Chrysostomus et Græci, consentitque D. Thomas, 1 part., q. 34, art. 2, ad 5.

12. Et utraque expositio potest ad tertium testimonium accommodari. Probabilius autem videtur ibi esse sermonem de Verbo divino, quia ibi est vox λογος, et cum articulo, quia emphasim habet, et quia huic Verbo maxime præbuit testimonium Joannes, et quia sequentia verba non discrepant, sed potius confirmant veritatem. Nam hoc testimonium Jesu Christi, quia nimirum Verbum, et Christus idem sunt, quod in prima canonica, cap. 1, idem Joannes diserte satis explicuit, dicens in principio: *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus de Verbo vitæ*, et infra: *Quod vidimus, et audivimus, annuntiamus vobis, ut societas nostra sit cum Patre, et cum Filio ejus JESU Christo*. Cum ergo nobis

Dei Filius, et Verbum, et Jesus Christus prædicatur, eadem persona annuntiatur.

13. Ad confirmationem absolute negatur sequela. Significant quidem illæ voces eandem rem, eandemque personam, atque adeo eandem relationem, quo sensu dixit Augustinus 7, de Trinit., cap. 2. *Eodem quippe Verbum, quo Filius, et eodem Filius, quo Verbum*. Nihilominus tamen sub diverso conceptu illam personam significat. Quod intelligi potest ex eo, quod illæ voces abstracte sumptæ, communes sunt Deo, et creaturis, et nomen Filius res creatas longe diversas sub se comprehendit quam nomen *Verbum*. Ergo applicatæ secundæ personæ Trinitatis, sub diversa ratione illam significant. Unde verbum dicit respectum ad creaturas, seu res distinctas, quem non dicit Filius, ut sic: Filius ergo solum dicit processionem in similitudine naturæ: Verbum autem explicat processionem intellectualem, et ideo dixit Ambrosius, lib. 1, de Fide, cap. 2: *Verbum dicitur, quia immaculatum, Filius quia genitus*, et Athanasius, orat. 2, contra Arianos: *Nomen Filii (dicit) identitatem substantiæ significare nomen Verbi, quod non sit materialiter genitum*, idem fere Basilius, homilia in Joan. prima, et ex dicendis capite sequenti hoc fiet manifestius.

14. Ex dictis intelligitur, filiationem, generationem, et paternitatem (quod supra in hunc locum remisi) longe diverso modo in divino Verbo, et æterno Patre, quam in creaturis inveniri. Nam in Deo est generatio omnino immaterialis, immutabilis, æterna, sine substantiæ divisione, ac denique sine aliis imperfectionibus, quæ in creata generatione inveniuntur, ideoque sicut alia nomina communia Deo, et creaturis, analogæ sunt, ita etiam hæc. Quod non solum verum est de filiatione illa, et paternitate, quæ inter homines esse potest, sed etiam de Filiatione, quæ esse potest hominis ad Deum. Quia hæc etiam est per participationem tantum, vel adoptionem, atque adeo impropria, et metaphorica, ut latius dixi in 3 part., q. 23. Unde etiam e contrario, hoc nomen Pater dictum de Deo notionaliter, vel essentialiter, analogum est, et prius, ac proprius convenit, quatenus notionale est, ut ex dictis satis constat. Nec refert, quod quatenus essentialiter est, commune tribus personis, nam dicit relationem ad creaturas, quæ autem hujusmodi sunt, etiam si sint communia, posteriora sunt notionalibus. Quæ omnia clara sunt ex dictis, et ex his, quæ tradit D. Thomas, 1 p., q. 33, art. 3.

CAPUT II.

AN SECUNDA TRINITATIS PERSONA SIT ET DICATUR PROPRIE VERBUM.

1. Non est, quod amplius de proprietate, seu veritate divinæ filiationis disputemus: hoc enim satis jam actum est, et in libro primo et præcedenti capite est demonstratum, et in Scriptura expresse habemus, Verbum non tantum esse Filium, sed etiam esse *verum Filium*, 1. Joan. 5. Agimus igitur solum de Verbo, ut Verbum est, quia ejus proprietas non solum ab hæreticis, sed etiam ab aliquo Catholico in dubium revocata est, indigetque aliqua declaratione. Operæ pretium autem erit advertere (quod Cajetanus, 1 p., q. 34, art. 2, notavit) vocem *proprie* dupliciter accipi posse, vel ut distinguitur contra *Metaphorice*, vel ut distinguitur contra *commune*. In hoc enim capite in priori sensu de illa disputamus, de alio dicemus in capite sequenti.

2. *Varii errores refelluntur*. — Fuit ergo antiqua hæresis, quæ Verbum Dei ita abnegavit, ut nihil esse diceret, ideoque neque initium Evangelii Joannis, nec Apocalypsim admitteret. Ita refert Epiphanius, hæres. 51. Ubi hac de causa hos hæreticos Alogianos appellat. Idem Augustinus, hæres. 30, Athanasius, orat. contra Gregales Sabellii, et in epist. de decretis Nicenæ Synodi. Quo autem fundamento hi hæretici moverentur, neque hi Patres explicant, neque multum refert, cum nullum habuerint probabile fundamentum. Et contra illos sufficiunt iidem libri, quos ipsi esse in hac parte canonicos negabant: in quo satis se esse hæreticos ostendunt, neque id nunc denuo confutare, aut auctoritatem illarum partium Scripturæ probare necesse est, quia res est nota, et alterius loci.

3. *Durandi opinio reprobat*. — Arius vero, Eunomius, et alii, qui posuerunt secundam personam esse creaturam, etiam consequenter negarunt, esse proprie Verbum, ut Athanasius eisdem locis refert, et oratione contra Arianos in id *Deum de Deo*, et Hilarius 6, de Trinitate, Cyrillus, lib. 7, Thesauri, cap. 3, et lib. 1, in Joan., cap. 3 et 7, loquebanturque isti hæretici consequenter. Quia si illa persona esset creatura, non maneret intra Deum ipsum, non ergo posset esse proprium Verbum ipsius Dei. Explicabant ergo illam vocem per metaphoram, ut sicut Joannes Baptista dictus est vox, ita illa excellens creatura

dicta sit Verbum, quia per excellentem sapientiam illi communicatam, et per humanitatem assumptam, divina secreta, et mysteria nobis manifestavit. Verum tamen fundamentum istorum hæreticorum jam supra est eversum, cum ostendimus secundam personam esse verum Deum, et esse in Deo. Omitto etiam errorem Valentini, qui posuit quidem Verbum prolatum a Patre, sed post multa sæcula, ut late refert Irenæus, lib. 1, a principio, et impugnat, lib. 2, attingitque Hilarius, lib. 6, de Trinitate. Sufficiunt tamen contra hunc errorem superius dicta de æternitate omnium personarum, et quod temporale Verbum, vel non possit esse intra Deum, et sic nec esset proprie verbum, vel non posset esse sine magna mutatione Dei. Denique inter scholasticos Durandus, in 1, dist. 2, quæst. 3, negat secundam personam esse proprie Verbum, ex alio fundamento. Quod non procedit per intellectum, ut supra vidimus libro primo ubi fundamentum illud sufficienter impugnavimus. Hic ergo supponimus, secundam personam esse Deum, procedentem a prima per intellectum, et ni hilominus inquirimus, an proprie Verbum sit.

4. *Argumenta*. — Ratio dubitandi esse potest, quia non omne, quod procedit per intellectum, est Verbum, habitus enim scientiæ, verbi gratia, procedit per intellectum, et tamen Verbum non est, necesse est ergo, ut procedat, ad intelligendum, seu ad representandum ei, a quo procedit, sic enim verbum hominis ab ipso procedit, ut ipsum actu intelligentem constituat, eique representet, quæ intellectus est. At secunda Trinitatis persona non potest ita procedere a prima, ergo non potest esse proprie Verbum. Minor probatur, quia prima persona, quæ intelligendo producit, non constituitur actu intelligens per personam productam, quia nullam perfectionem ab illa comparat: et ideo nec persona producta potest representare producenti, tum quia talis representatio non est, nisi per intellectionem: tum etiam, quia Pater in se ipso, non in alio omnia cognoscit, ergo non est secunda persona proprie Verbum. Patet consequentia, quia non possumus propriam Verbi rationem, nisi ex nobis colligere, nam ex nostro verbo ad divinum ascendimus.

5. *Prima et secunda confirmationes*. — Unde confirmatur primo, nam quod procedit ab intelligente jam constituto in actu secundo intelligendi, non potest esse proprium Verbum mentale, sed erit vocale, vel scriptum, ut in nobis constat: secunda autem persona proce

dit a prima, prius origine constituta in actu secundo intelligendi, ut supra visum est, quia prius origine habet Pater omnia essentialia, inter quæ est ipsum intelligere, ergo non potest Filius procedere, ut proprium verbum mentale, constat autem nec vocale, seu transitorium esse, ergo nullo modo est proprium Verbum. Tandem confirmatur, quia *dicere*, et *Verbum* correlativa sunt, sed primam personam producere secundam non est *dicere*: ergo nec secunda est Verbum. Minor patet, quia *dicere*, ut sic, non est *producere*. Nos enim dicimus res, quas nos producimus, et Verbum ipsum divinum dicit omnia, quæ cognoscit, et quæ facit, nam de illo etiam verum est illud, *ipse dixit et facta sunt*. Et tamen non producit saltem per intellectum, ergo.

6. *Assertio*. — Dicendum nihilominus est, secundam personam esse Verbum Patris cum omni veritate et proprietate. Res per hanc assertionem significata est de Fide, et ultima pars est etiam ita certa, ut sine errore negari non possit. Probatum primo ex Scripturis: nam in Testamento etiam veteri multis in locis significata est hæc veritas, ut in illo Psalmi. 32.

Verbo Domini celi firmati sunt, et similibus, præsertim vero in illo Psalm. 44. *Eructavit cor meum verbum bonum*. Quem locum de æterna generatione exponunt Patres ibi communiter, et Cyprianus, lib. 1, contra Judæos. Et significavit Paulus, ad Hebr. 1, ex illo loco demonstrans Christi divinitatem. Præcipue vero nobis ostendit hanc proprietatem Joannes Apostolus in tribus locis Novi Testamenti, Apocalyp. 19, *Et nomen ejus Verbum Dei*, in quo indicat proprietatem: nam hæc maxime significari solet proprio rei nomine, et maxime quando a Deo ipso, vel spiritu ejus imponitur. Item prima canonica, c. 1, ubi vocat *Verbum vitæ*, et in c. 5, numerans personas Trinitatis, secundam ponit nomine *Verbi*.

7. *Initium Evangelii Joannis exponitur*. — Insignior locus est initium Evangelii Joannis: *In principio erat Verbum*. Est enim vulgatum, Joannem ad hoc præcipue suum Evangelium scripsisse, ut Christi divinitatem et æternam processionem nobis demonstraret, et ideo inquit Cyrillus Alexandrinus, lib. 7, Thesauri, cap. 5, statim in principio: *Nomen Verbi elegit, quia est maxime proprium et significativum divinitatis et processionis propriæ secundæ personæ*. Et ob hanc rem male audit Erasmus, qui in illo initio mutare ausus est nomen *Verbum*, et loco illius ponere nomen *Sermo*. Reprehendi-

tur autem, non quia secunda persona non possit etiam sermo vocari. Nam multi Patres sæpe utuntur illa voce, ut videre licet in Cypriano, dicto libro 2, contra Judæos, cap. 3 et 5, et Augustino, tract. 108, in Joannem. Imo aliqui ita interpretantur et non male illud ad Hebr. 4: *Vivus est enim sermo Dei et efficax, etc.* Nam illa omnia, quæ Paulus ibi attribuit verbo Dei, propriissime conveniunt in Verbum increatum, ut notarunt Ambrosius 4, de Fide, cap. tertio, et Cyrillus, lib. 2, in Joannem, cap. 37, et Græce utrobique habetur eadem vox *λογος*. Nihilominus merito reprehenditur Erasmus, tum quia ausus est, antiquissimam et receptissimam lectionem mutare, tum quia in rigore magis proprium est *Verbum*, quam *Sermo*. Nam *Verbum* propriissime dicitur de re omnino simplici, *Sermo* autem in rigore significat orationem compositam. Et ideo aliqui curiose adnotarunt, *Sermonis* vocem magis accommodari Christo, ut est persona composita: *Verbum* autem proprie dici de ipsa persona divina secundum se, quamvis illa etiam sermo dici possit, quia in sua simplicitate eminenter continet omnia, quæ a longo sermone dici possunt.

8. Ex Conciliis et Patribus non oportet plura referre, quoniam supra probando Filii Divinitatem et processionem ejus per intellectum allata sunt et in discursu hujus capituli et sequentium necessario erunt repetenda. Ut ergo ratione declarem hanc veritatem, pauca de *verbo* præmittenda sunt, ex multis, quæ theologo disputant, et inter eos latissime Torres, 1 p., q. 27.

9. *De verbo creato*. — Primo ergo *Verbum* in communi sumptum, in genere signi, seu representati constituitur, quod satis constat ex communi usu et sensu omnium. Verbum enim locutioni respondet: locutio autem ad significandum, vel representandum aliquid refertur: verbum ergo hunc etiam respectum includit. Et hinc fit, ut verbum dicat ordinem ad naturam, seu facultatem rationalem, vel intellectualem, quatenus intelligit, seu ratione utitur, quod etiam constat ex usu philosophorum. Quia nec brutis, nec sensibus externis verbum attribuunt, quamvis hæc suo modo forment imagines objecta representantes, quia rationem non participant. Item quia locutio, si sit vera et propria, est actus rationis; Verbum autem, ut dixi, locutioni respondet. Tertio denique, dicit verbum habitudinem ad mentem tanquam ad principium, a quo, vel quo mediante procedit, ut etiamsi representet

et ad hoc fiat, non est verbum, quia per se non procedit a mente, ut principio intelligendi, sed ab objecto, vel aliquo supplente causalitatem ejus. Item procedit hic ratio facta, quia Verbum est terminus locutionis, locutio autem dicit habitudinem ad rationem, ut ad principium. Ex quibus facile erit unicuique descriptionem Verbi colligere, quia tamen valde analogum est, facilius accommodabitur ad singula membra, præmissa divisione.

10. *De vocali et scripto*. — Est ergo secundo advertendum, verbum primo dividi posse in externum et internum. Externum voco, quod sensibile est et per exteriora corporis membra formatur: internum, quod per interiores potentias. Unde illud prius dividi solet in vocale et scriptum, quæ materialiter tantum differunt, nam usum et modum significandi fere eundem habent. Dubitari autem solet, an verbum sensibile, ut vocale sit proprie verbum. Nam Durandus vult solum metaphorice ita appellari eo modo, quo imago hominis vocatur homo: nam solum dicitur verbum, quia representat mentale. Cajetanus vero, Torres et alii dicunt, esse proprie verbum. Imo Cajetanus existimat, proprius esse Verbum in voce, quam in phantasia, quia locutio exterior magis participat de usu rationis, magisque ibi obedit, quam phantasia, seu disputatio est parvi momenti et de nomine. Si tamen attendamus primam impositionem vocis, non videtur dubium, quin vocale sit proprie verbum, imo fortasse ad illud significandum primo est vox imposita, tanquam hominibus notius. Item locutio exterior est proprie locutio a ratione procedens et terminus ejus vere significat, ac representat: erit ergo proprie verbum. Quanquam probabile sit, comparatione verbi mentalis esse analogice verbum: quia totum esse et representationem habet per quamdam habitudinem ad illud et per aliquam participationem illius, ut significavit Augustinus, 15, de Trinit., cap. 11, et sequentibus. Idemque dicendum est de verbo scripto. Aliqui etiam volunt actiones alias externas, quibus homines interdum utuntur ad exprimendos conceptus loco vocum, posse etiam dici verba, sed hoc magis metaphoricum est.

11. *De verbo phantasia*. — Similiter verbum internum subdividitur a divo Thoma supra in verbum phantasiae et mentale, seu imaginationis et intellectus. De priori solum est advertendum, in imaginatione posse imprimis esse conceptus externorum verborum. Experientia enim constat, cum loquimur formare

prius in imaginatione verba ipsa exterius proferenda. Atque hoc modo nemo dubitare potest, quin illa imago phantasiae sit tam proprie verbum sicut vocale vel scriptum, quia habet eundem usum, eundemque modum significandi et eandem subordinationem ad rationem. Uterius vero est in phantasia imago ipsius rei significatæ per vocem, et de hac aliqui nolunt, ut appelletur verbum, sed idolum, vel phantasma expressum, quia non procedit a ratione. Sicut in bruto simile idolum non dicitur verbum. Sed de hoc etiam non est multum contendendum, nam etiam est quæstio de voce. Quia vero in homine ipsa imaginatio est rationalis per participationem, et in suis conceptibus etiam ultimis dirigi potest ab intellectu, ideo majori cum ratione potest in homine talis conceptus verbum appellari, quam in brutis.

12. *De verbo intellectus creati*. — Quod vero maxime ad rem præsentem pertinet, est verbum intellectus, in quo distingui etiam potest verbum vocis a verbo rei. Illud est, quod a dialecticis vocari solet conceptus non ultimus: estque etiam verbum imperfectum et secundum quid, respectu rei significatæ per vocem, nam formaliter habet eandem rationem quam verbum ore prolatum, et ideo est etiam omitendum. Verbum ergo rei est, quod proprie et simpliciter dicitur verbum mentis, quod in hac materia omnes Patres supponunt, et per comparationem ad illud rationem Verbi divini declarant. Nam licet Verbum divinum longe sit nobilius et principalius verbum, etiam secundum analogiam: nihilominus nostrum verbum nobis notius est, et ideo utimur ac cognoscendum aliud, et seclusis imperfectionibus. Atque hanc viam et rationem declarandi Verbum divinum maxime prosequitur Augustinus, toto libro 15, de Trinitate, et lib. 7, et in aliis habet aliqua Anselmus optime, in Monologio, cap. 29, et sequentibus. Ubi verbum vocat *Imaginem expressam, quæ oritur in ratione cogitante*: imo significat, *cogitationem ipsam esse imaginem et imaginem in cogitatione existentem esse verbum*. Damascenus etiam, lib. 1, cap. 18, vocat verbum *naturalem intellectus conceptum et quasi factum*. Basiliius, hom. 1, in Joannem, dicit *procedere a mente sicut rivum a fonte*. Denique Athanasius, in Epistola de sententia Dionysii contra Arianos, dicit esse *mentis promanationem*.

13. *Convenientia verbi increati cum creato*. — Est autem tertio observandum ex eodem Athanasio, serm. 3, contra Arianos, et ex Ba-

silio, oratione contra Sabellium, non esse in omnibus Verbum divinum cum verbo mentali hominis comparandum, sed tantum in iis quæ ad perfectionem pertinent. Conveniunt itaque primo, quia utrumque spirituale est et permans, et non transitorium, ut est verbum vocale. Secundo, utrumque est immanens intra ipsum intelligentem. Tertio, utrumque repræsentat non ad placitum, sed naturaliter, neque ex accidenti, ut sic dicam, seu concomitanter, sed per se et ex vi suæ processionis, quia utrumque est ipsummet intelligere ejus, a quo procedit. Quæ omnia et similia ad perfectionem spectant, et ad proprietatem verbi sufficiunt, ut statim declarabo.

14. *Differentia.* — Differunt tamen in multis. Primo, quia verbum creatum est accidentale, Verbum autem divinum subsistens, quod non minuit rationem et proprietatem verbi, imo perficit. Sicut patet a simili in sapientia accidentali et subsistente, et similibus. Et ratione etiam facile patet, quia ratio subsistentis non excludit veram repræsentationem intellectualem, nec veram rationem imaginis. Hinc secundo differunt, quod Verbum creatum est forma constituens in actu secundo intelligentem, a quo producitur, ut recte probat quædam ratio supra facta. Et sequitur hæc differentia ex præcedenti, quia res subsistens ut sic, non est forma alterius rei distinctæ. Nascitur etiam hæc differentia ex alia, quæ potest esse tertia, quia verbum creatum producitur ex indigentia intelligentis, quia sine illo non est sufficienter constitutus in actu ad intelligendum, neque habet formaliter ipsum intelligere, sed solum actum primum et virtutem producendi verbum. Verbum autem divinum non ex indigentia, aut potentialitate aliqua sui principii producitur, sed ex infinita perfectione et fœcunditate, et ideo non supponit personam producentem solum constitutam in actu primo, sed etiam in actu secundo intelligendi. Quarto denique differunt, quia in productione verbi creati forma illa repræsentativa, quæ imprimatur ipsi verbo, ut sic dicam, est res distincta a forma, quæ est principium productionis ejus et comparatur ad illam ut actus secundus ad primum. In productione autem divini verbi, quamvis producens sit distinctum a producente, tamen forma, quæ in verbo producto est ratio repræsentandi, eadem est cum forma, quæ in producente est ratio producendi, nam est ipsummet intelligere Patris communicatum verbo. Ratio autem est eadem, quæ tacta est, quia hæc productio non est quasi

transitus de potentia in actum, sed est communicatio ejusdem purissimi actus, quæ non habet locum, nisi in forma infinita.

15. *Concluditur ratio assertionis.* — Ex his ergo omnibus concluditur manifeste ratio assertionis propositæ. Nam in divino Verbo vere, ac proprie inveniuntur omnia per se necessaria ad veritatem et proprietatem Verbi: est ergo verbum proprie et non metaphorice. Antecedens patet, quia est terminus per se primo productus per actum intelligendi, recipiens ex vi suæ productionis ipsummet intelligere personæ producentis, quo constituitur in ratione rei repræsentantis intellectualiter objectum illius intellectionis: hæc autem sunt, quæ per se et formaliter requiruntur ad esse verbi. Reliqua vero, quæ in humano verbo inveniuntur et imperfectionem includunt, non pertinent ad formalitatem verbi ut sic, sed ad imperfectionem verbi creati, et ideo ex eis nihil concluditur contra proprietatem Verbi divini.

16. *Solvuntur argumenta.* — Per quod etiam responsum est ad rationem dubitandi: nam totum, quod in ea sumitur, pertinet ad imperfectionem verbi creati, sicut in scientia creata, quod sit habitus et forma, est materiale, et ideo non licet inde argumentari, quod in Deo non sit propria scientia. Unde dixit optime Athanasius supra. Non tale esse quærendum Dei Verbum, quale nostrum est, quia non talis est Deus, quales nos sumus. Responsum etiam est ad primam confirmationem ibi positam: nam si actus secundus intelligendi ita supponatur in producente, ut tamen ipsemet communicetur producto ex vi talis productionis, perfectissima est productio Verbi, et talis est in Deo: in nobis autem non ita fit propter imperfectiones declaratas. De secunda vero confirmatione dicam in capite sequenti.

CAPUT III.

AN VERBUM IN DEO PERSONALE TANTUM SIT, VEL ETIAM ESSENTIALE.

1. *Prima opinio.* — Hæc quæstio pertinet ad aliam significationem vocis *proprie*, ut distinguitur contra *commune*, an scilicet Verbum dicatur *proprie* de Filio, non solum quia non metaphorice, sed etiam quia non essentialiter, sed personaliter tantum de Deo dicitur. In qua re Durandus, in 1, d. 27, q. 3, sentit, Verbum dici essentialiter tantum, de secunda autem persona dici non proprie, sed appropriate. Erravit tamen ex alio fundamento supra re-
jecto, quod secunda persona non procedit per

intellectum. Alii vero dixerunt Verbum et essentialiter, et personaliter dici posse. In qua sententia fuit D. Thomas, in 1, dist. 27, q. 2, art. 2, et sequitur ibi Capreolus, q. 2, art. 1, conclusione 4, et Ferrariensis 4, contra Gentes, cap. 13. Fundamentum esse potest, quia omnis actus intelligendi est Verbum, quia est forma expresse repræsentans: in Deo autem est actus intelligendi essentialis, ergo ille est verbum essentialiter. Nec necesse est, ut realiter producat: sed satis esse videtur, quod sit actus vitalis fluens nostro modo intelligendi ab interno principio intellectuali. Præter hoc vero est in Deo verbum realiter productum, ut explicatum est. Ergo licet hæc posteriori ratione dicatur notionaliter, nihilominus priori modo dicitur essentialiter.

2. *Verbum in Deo tantum notionaliter dici.* — Sed licet hæc quæstio maxime posita sit in significatione vocis, nihilominus verior sententia est, magisque consentanea modo loquendi Scripturæ et Patrum, quæ docet verbum personaliter tantum dici. Quod sensit D. Thomas, 1 part., quæst. 34, art. 1, et ibi Cajetanus et Magister, 1, d. 27, ubi etiam Bonaventura, Scotus, Gabriel et alii. Et est expressa sententia Augustini, 3, de Trinit., cap. 13, et lib. 6, cap. 2, lib. 7, cap. 1 et 2, et lib. de Cognitione veræ vitæ, cap. 14. Quibus locis docet tres personas non dici esse unum verbum, sicut dicuntur esse una sapientia, quia sapientia ut sic, non dicit relativum, verbum autem dicit relativum, sicut Filius. Sic etiam Cyrillus, lib. 7, Thesauri, cap. 1, dixit *Verbum esse nomen proprium Filii*. Quod certe multum indicatur in illo loco Apocal. 19: *Et nomen ejus erat, Verbum*, utique tanquam omnino proprium et singulare. Magnumque argumentum est, quod in Scriptura nunquam essentialiter sumitur, ut patet ex Joanne 11, et aliis locis supra citatis, in aliis autem vocibus, quæ nunc essentialiter, nunc personaliter sumuntur, ut sunt *Amor*, *Spiritus*, etc., uterque usus in Scriptura invenitur.

3. *Ratio.* — Ratio autem est, quia de ratione verbi proprii est, ut sit realiter productum: quod autem hujusmodi est, solum personaliter de Deo dicitur, ut per se constat. Major quidem ex usu Scripturæ et Patrum maxime sumenda est, tamen etiam significatio latina in rigore illam requirit, nam verbum dicitur, quod per locutionem fit: locutio autem productio realis est, et ita est expeditum fundamentum contrariæ sententiæ.

4. *Quam relationem dicat verbum.* — Atque

hinc colligitur verbum in suo significato includere relationem realem ad proferentem. Probatur, quia in Trinitate non potest esse nomen personale, vel notionale, nisi in suo significato hujusmodi relationem includat, cum absoluta communia sint. Dubitant autem theologi, quomodo relatio per eam vocem significetur, an de formali, vel de connotato tantum. Nam primum sentit D. Thomas, in 1, ubi, supra, et quæst. 4, de Veritate, art. 1, et sequitur Ferrariensis supra. Secundum autem sensit idem D. Thomas, 1 part., quæst. 34, art. 3, ad 4, et ibi Cajetanus. Existimo vero, parum referre, uno, vel altero modo sentire. Nam in verbo (ut dicendis magis constabit) duplex includitur respectus, unus realis ad dicentem, alter rationis, vel quasi transcendentalis ad res dictas. Prior convenit formaliter secundæ personæ ratione suæ proprietatis relativæ, ut per se patet. Posterior convenit formaliter ratione essentialis, ut infra ostendam. Ut autem hic posterior respectus conveniat secundæ personæ tanquam Verbo, necesse est, ut connotet relationem producti, et originem, per quam illa forma repræsentativa rerum dictarum ei sub tali ratione communicata sit. Et hoc est, quod pertinet ad rem ipsam et ad significatum adæquatum *Verbi* in Deo. Unde si hæc vox *Verbum* ad significatum adæquatum comparetur, utrumque respectum complectitur, ut docet D. Thomas, quæst. 34, art. 1, ad 3 et art. 3, ad 4, ubi Cajetanus, Torres et alii, quæst. 27, art. 1. Si autem duos illos respectus inter se conferamus, censeo respectum rationis, vel potius fundamentum ejus, seu repræsentationem objecti, formalissime pertinere ad rationem Verbi. De altero vero respectu ad producentem parum refert sentire, quod pertineat ad formale significatum, vel ad connotatum: nam quodlibet horum sufficit, ut *Verbum* tantum personaliter dicatur. Considerato tamen usu vocis, videtur saltem includere in suo formali significato habitudinem, seu denominationem originis, sicut *genitum*, vel *prolatum*.

5. Secundo colligitur ex dictis, qua ratione licet verbum proprie, ac personaliter dicatur de solo Filio et non sit nomen Synonymum cum Filio: nihilominus non dicat de formali proprietatem aliquam realem secundæ personæ, a filiatione distinctam. Quia omnis proprietas positiva consistit in respectu, ut supra ostensum est. Duo autem respectus possunt considerari in secunda persona Trinitatis, ut Verbum est: Unus est ad producentem et hic